

MILLIY MADANIY MEROSNI SAQLASHDA MUZEYLARNING O‘RNI

Paluaniyuzova Venera,
Qoraqalpog‘iston Respublikasi
tarixi va madaniyati davlat muzeyi etakchi mutaxassis,

Seytnazarova Aysuliw,
Qoraqalpog‘iston Respublikasi
tarixi va madaniyati davlat muzeyi katta ilmiy xodim,

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19603670>

Annotatsiya. Ushbu ishda milliy madaniy boyliklarni saqlash va qayta tiklashda asosiy tayanch sifatida muzeylarning ko‘p qirrali faoliyati ko‘rib chiqiladi. Muallif Qozog‘iston, O‘zbekiston, Tojikiston va Xitoydagi muzeylar amaliyotiga nazar tashlab, ular tarixiy ma‘lumotlarni madaniyatning jonli xotirasiga aylantirayotganini ta‘kidlaydi. Muzeyning asosiy vazifalari ajratib ko‘rsatiladi — faktlarni to‘plashdan tortib, fuqarolik hissini tarbiyalashgacha. Bugungi kundagi texnik qiyinchiliklar haqida alohida to‘xtalib o‘tiladi: global dunyoda avlodlarni bog‘lash uchun muzeylarga raqamli qayta qurish nima uchun kerakligi asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: madaniy meros, tarixiy vorisiylik, milliy o‘zlikni anglash, muzey ishi, madaniyatni raqamlashtirish, xotira institutlari.

Annotation. This work examines the multifaceted activities of museums as the mainstay in the preservation and restoration of national cultural property. The author looks at the practice of museums in Kazakhstan, Uzbekistan, Tajikistan and China, noting that they are turning historical information into a living memory of culture. The main tasks of the museum are distinguished — from the collection of facts to the upbringing of a sense of citizenship. A special mention is made of the technical difficulties of today: in order to connect generations in the global world, museums are guided by why digital reconstruction is needed.

Keywords: cultural heritage, historical succession, national identity awareness, museum work, digitization of culture, institutions of memory.

Kirish. Globallashuv jarayonlarining yuqori dinamikasi bilan ajralib turadigan zamonaviy dunyoda madaniy vorisiylikni saqlash muammosi milliy xavfsizlik va ma‘oniy suverenitet masalasiga aylanmoqda. Bugungi kunda ijtimoiy-madaniy makon jamoaviy xotiraning xiralashuvi va an‘naviy qadriyat yo‘nalishlarining buzilishiga olib keladigan “transformatsion inqiroz” holatida qolmoqda [3., b-82-89.]. Shu munosabat bilan muzeylar — o‘tmishning moddiy dalillarini nafaqat jismonan saqlab qolishga, balki ularni hozirgi zamonning jonli madaniy kontekstiga integratsiyalashuvini ta‘minlashga qodir institutlar alohida ahamiyat kasb etadi.

Mavzuning dolzarbligi. Muzey bugungi kunda faqat qadimiy yodgorliklarning statik ombori bo‘lmay qoldi. U “ma‘no hosil qilish” ning faol maydoniga aylandi, bu yerda artefakt va tomoshabin o‘trasidagi muloqot jarayonida milliy o‘zlikni anglash shakllantiriladi [1, B.79-86] Qozog‘iston, O‘zbekiston va Tojikiston kabi davlatlar uchun muzey muassasalari yangi tarixiy voqealarni aks ettiruvchi va fuqarolik o‘zligini mustahkamlovchi davlat siyosatining muhim vositasiga aylandi [2, B.112-128; 4, B.39-49] Shu bilan birga, texnologiyalarning

jadal rivojlanishi muzeylar oldiga raqamli davrda merosni taqdim etishning yangi shakllarini izlash vazifasini qo‘ymoqda [5, B.555-566]

Tadqiqotning obyekti sifatida zamonaviy muzey muassasalarining ijtimoiy xotira instituti va davlat madaniy siyosatini amalga oshirishning asosiy subyektlari sifatidagi faoliyati olingan. Tadqiqot gipotezasi raqamli transformatsiya va globallashtirish sharoitida muzey passiv saqlash joyidan faol muloqot makoniga aylangan taqdirdagina milliy merosni asrovchi vazifasini muvaffaqiyatli bajaradi, degan taxminga asoslanadi. Identifikatsiyani saqlab qolish samaradorligi klassik fond usullarini o‘tmishni aks ettirishning zamonaviy multimedia strategiyalari bilan uyg‘unlashtirishga bog‘liq.

Tadqiqot usullari. Ushbu maqolaning metodologik asosini tizimli yondashuv tashkil etadi, bu esa muzeyni alohida buyumlar ombori sifatida emas, balki milliy o‘zlikni anglash va davlat siyosatini shakllantirish jarayonlariga kiritilgan murakkab ijtimoiy-madaniy institut sifatida ko‘rib chiqish imkonini beradi.

Tadqiqot jarayonida quyidagi ilmiy usullardan foydalanildi:

— **Komparativ (qiyosiy-tarixiy) metod.** Qozog‘iston, O‘zbekiston va Tojikistonda muzey ishining rivojlanish yo‘llarini taqqoslash uchun qo‘llanilgan. Bu sovetlardan keyingi davrda merosni dolzarblashtirishning umumiy qonuniyatlarini va o‘tmishni aks ettirishning o‘ziga xos milliy xususiyatlarini aniqlash imkonini berdi.

— **Germenevtik usul.** Madaniyat “matnlari” sifatida muzey ekspozitsiyalarini tahlil qilishda foydalanilgan. Ushbu yondashuv moddiy va ma’oniy madaniyat yodgorliklarida mujassam bo‘lgan ma’no va ramzlarni tarjima qilish usullarini talqin qilish imkonini berdi [1., b-79-86.].

— Tadqiqotning nazariy asosi Yan Assmannning “madaniy xotira” va Per Norning “xotira joylari” tushunchalariga tayanadi, ular muzeyni tarixiy vaqtning barqarorlashtirish va madaniy amneziyaga qarshi kurashishning asosiy vositasi sifatida ko‘radi [1., b-79-86.; 3., b-82-89.].

1. Muzeyning xotira instituti sifatidagi nazariy-funksional tahlili. Zamonaviy madaniyatshunoslik tafakkurida muzey passiv artefaktlar ombori sifatida emas, balki ma’nolar hosil qiluvchi faol semiotik tizim sifatida ta’riflanadi. Ushbu rolni tushunish uchun Yan Assman va Per Nor konsepsiyalari nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi, ular muzeyni ijtimoiy o‘zgarishlar davrida jamoaviy o‘zlikni anglashni barqarorlashtirish uchun zarur bo‘lgan “xotira joyi” (lieu de mémoire) sifatida ko‘rib chiqadilar [1, B.79-86; 3, B.82-89] Kundalik muloqotda yashaydigan va 80–100 yildan keyin yo‘qolib ketadigan “kommunikativ xotira”dan farqli o‘losha, muzey xotirasi “madaniy”dir — u moddiylashtirilgan, buyumlar va matnlarda qayd etilgan bo‘lib, bu unga inson hayotining biologik chegarasini yengib o‘tishga imkon beradi [1, B.79-86]

Muzey muassasalari faoliyatini tahlil qilish asosida [3, B.82-89.] merosni saqlashni amalga oshiradigan uchta asosiy mexanizmni ajratib ko‘rsatish mumkin:

— **Aksiologik seleksiya.** Muzey buyumga qiymat bag‘lishlaydi. Muzeylashtirish jarayonida maishiy buyum amaliyotdan chiqib, “eksponat” toifasiga o‘tadi, madaniyat etaloni va milliy g‘urur obyektiga aylanadi.

— **Ijtimoiy identifikatsiya.** Globallashuv sharoitida muzey shaxsga koordinatalar tizimini taqdim etadi. Tarixning haqiqiy dalillari bilan aloqadorlik orqali shaxsning yagona xalqning bir qismi sifatida o‘zini identifikatsiya qilishi sodir bo‘ladi [3, B.82-89]

— **Tarixiy vaqtni barqarorlashtirish.** Muзей tarixiy tajribaning qayta yozilmasligi yoki unutilmasligining kafolati bo‘lib xizmat qiladi. U milliy madaniyatning “normasi”ni qayd etadi, ajdodlar davri va hozirgi zamon o‘trasida vorisiylikni yaratadi.

Binobarin, muzeyda merosni saqlash — bu predmetning jismoniy shaklini shunchaki saqlash emas, balki bu predmet millat uchun tashiydigan ma’noni saqlab qolishdir.

2. Muзей qurilishi o‘iga xoslikni mustahkamlash omili sifatida: markaziy osiyo mamlakatlari tajribasi. Muzeyning merosni saqlash bo‘yicha funksiyalarining amaliy amalga oshirilishi Qozog‘iston, O‘zbekiston va Tojikiston milliy muassasalari faoliyatida eng yaqqol kuzatiladi. Bu davlatlarda muzey shunchaki artefaktlar ombori sifatida emas, balki milliy o‘zlikni anglash bo‘yicha davlat siyosatining asosiy vositalaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi [2, B.112-128; 4., B.39-49]

Qozog‘iston Respublikasi. Shimoliy mintaqadagi muzeylar (Kokshetau, Petropavlovsk) misolida ekspozitsiya yondashuvlarining chuqur o‘zgarishi ko‘rinadi. “Ismlarni muzeylashtirish” — Ablay xon yoki Sho‘qon Valixonov kabi muhim tarixiy shaxslarga bag‘lishlangan yodgorlik majmualarini yaratish asosiy usulga aylanmoqda [2, B.112-128]

O‘zbekiston Respublikasi. Bu yerda mintaqaning Buyuk Ipak yo‘lining “oltin bo‘lagi” sifatidagi o‘ziga xosligiga urg‘u berilgan. O‘zbekiston muzeylari moddiy yodgorliklarni va nomoddiy merosni saqlash vazifasini hal qiladi [6, B.25-30] Ekspozitsiyalarda O‘zbekistonning jahon sivilizatsiyasi o‘chog‘i sifatidagi roli ta’kidlanadi.

Tojikiston Respublikasi. Tojikiston mustaqilligi davrida muzey fondini markazlashtirish bo‘yicha keng ko‘loshamdagi ishlar amalga oshirildi. Milliy muzeyning yangi binosi qurilishi va uning devorlarida 70 mingdan ortiq eksponatning to‘planishi globallashuv chaqiriqlariga javob bo‘ldi [4, B.39-49]

Shunday qilib, Markaziy Osiyo mintaqasida muzeylar “nodir buyumlar xonasi” dan mafkuraviy va ilmiy-ma’rifiy markazlarga aylandi.

Xulosa. O‘tkazilgan tadqiqot muzey madaniy makonni barqarorlashtirishning asosiy vositasi sifatida belgilangan degan xulosaga kelish imkonini beradi. Qozog‘iston, O‘zbekiston va Tojikiston amaliyotini tahlil qilish shuni ko‘rsatdiki, zamonaviy muzeylar mafkuraviy vakillik markazlariga aylanib, milliy suverenitetni qonuniylashtirishda ishtirok etmoqda. Shunday qilib, ilgari surilgan faraz

tasdiqlandi: zamonaviy muzey faqat passiv tejash modelidan faol ijtimoiy-madaniy muloqot modeliga o'tgan taqdirdagina merosni saqlovchi rolini muvaffaqiyatli bajaradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Kovalev T. V. Rol muzeev v soxranenii kulturnoy pamyati // Vestnik MGUKI. 2025. №2 (124). S. 79–86.
2. Klyuchareva V. V. Translyatsiya istoriko-kulturnogo naslediya v muzeyax Severnogo Kazaxstana // Vestnik antropologii. 2025. №1. S. 112–128.
3. Ovchinnikova Z. A. Rol muzeev v formirovanii, podderzhke i translyatsii istoricheskoy i kulturnoy pamyati // Vestnik kultury i iskusstv. 2018. №1 (53). S. 82–89.
4. Boymurodova Z. K. Rol Natsionalnogo muzeya v soxranenii i prezentatsii istoricheskogo i kulturnogo naslediya Tadjikistana v period nezavisimosti // Muarrix. 2021. S. 39–49.
5. Soxibova M. X. O'zbekistonning madaniy merosini saqlash maqsadida ziyorat turizmi resurslarini samarali boshqarish // VIII International Forum of Guides “Tourist and Excursion Activities: New Challenges and Ways of Development”. 2025. S. 555–566.
6. Ishanxodjayeva Z. R. Muzeyi Uzbekistana kak otrazheniye naslediya naroda // MUSEUM.KZ. 2023. №1 (1). S. 25–30.

